

flashback

Σημειώσεις στο περιθώριο της πολιτικής και της θεωρίας

Ενάντια στην ανισότητα

ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΣΩΤΗΡΗ psotiris@alteregomedia.org

Ο κόσμος μας γίνεται όλο και πιο άνισος. Είτε μιλάμε για τις εισοδηματικές ανισότητες, είτε για όλο το φάσμα των διακρίσεων, είτε βάσει το φύλο, την εθνότητα ή τη θρησκεία, είτε για την άνιση πρόσβαση στη γνώση ή για τις άνισες επιπτώσεις φαινομένων όπως η κλιματική αλλαγή, είναι σαφές ότι η έννοια της ισότητας που υποτίθεται ότι είναι τμήμα του πολιτικού λεξιλογίου της νεωτερικότητας και πυρήνας της ίδιας της έννοιας των ίσων ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι στην πράξη σε μια διαρκή δοκιμασία.

Μια σημαντική πλευρά της δοκιμασίας αυτής έχει να κάνει με τον τρόπο που η έννοια αυτή συνδυάζεται με την έννοια της ελευθερίας. Και γιατί μπορεί ελευθερία και ισότητα (όπως και αδελφότητα) να συνδέονται ήδη από την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης, αυτό που ο Ετιέν Μπαλιμπάρ έχει ορίσει με τον νεολογισμό της «ισοελευθερίας» (égalité), εντούτοις στην πράξη δεν ήταν λίγες φορές που η ελευθερία, ιδίως αυτή που συνδέεται με την άσκηση οικονομικής δραστηριότητας και τη διαχείριση ατομικών περιουσιακών δικαιωμάτων, θεωρήθηκε πιο σημαντική από την ισότητα.

Δεν είναι τυχαίο έτσι ότι υπάρχει μια μακρά θεωρητική αλλά και πολιτική παράδοση που θεωρεί ότι όχι μόνο η ελευθερία έχει προτεραιότητα απέναντι στην ισότητα, αλλά ότι στην πραγματικότητα η επιδίωξη ισότητας καταλήγει στον περιορισμό της ανθρωπίνης ελευθερίας. Σε μεγάλο βαθμό η παράδοση αυτή αποτυπώνει την εκθρόνιση απέναντι στις αναδιανεμητικές πρακτικές που ξεδιπλώθηκαν γύρω από αυτό που συνήθισαμε να ονομάζουμε «κοινωνικό κράτος». Ουσιαστικά, η ίδια η έννοια της αναδιανομής εισοδήματος και οι θεσμικές επιλογές που την εξυπηρετούσαν αντιμετωπίστηκαν ως ένας περιορισμός των ανθρωπίνων ελευθεριών, το ίδιο και η διεύρυνση του ρόλου του κράτους.

Νεοφιλελεύθερες πολιτικές

Η αντιπαράθεση αυτή πήρε διάφορες μορφές και αποτυπώθηκε στην ιστορική μετώπη των κρατικών πολιτικών από τις πολιτικές της αναδιανομής εισοδήματος και του ενεργού ρόλου του κράτους στην οικονομία στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές που πρόκριναν το ατομικό οικονομικό όφελος ως βασικό γνώμονα της οικονομικής πολιτικής, θεώρησαν τις οικονομικές ανισότητες αναγκαία πλευρά μιας δυναμικής οικονομικής ανάπτυξης που υποτίθεται ότι εν μέρει θα βελτιώνει και τη θέση των φτωχότερων τμημάτων των κοινωνιών και επέμειναν στην ανάγκη του περιορισμού του ρόλου του κράτους στην οικονομία.

Ένα από τα πεδία όπου αυτή η συζήτηση διεξήχθη ήταν και αυτό της φιλοσοφίας και ειδικότερα μιας συγκεκριμένης εκδοχής κανονιστικής πολιτικής θεωρίας που κυρίως αναπτύχθηκε εντός των αμερικανικών πανεπιστημίων. Πρόκειται για ένα ιδιαίτερο είδος φιλοσοφικού λόγου, που πατάει πάνω σε διάφορες παραδόσεις, συμπεριλαμβανομένης της αναλυτικής, και στον πυρήνα του έχει την αναλυτική και συστηματική συζήτηση (και ενίοτε αποδόμηση) επιχειρημάτων παρά την προσπάθεια για τη συγκρότηση συνολικότερων κοινωνικών θεωριών (ακόμη

Μια ουσιαστικά αδικαιολόγητη ανισότητα

Ο Σκάνλον επιμένει στον ηθικά επιλήψιμο χαρακτήρα των σημερινών ανισοτήτων: «Πεισοίθησή μου είναι ότι δεν μπορούμε να δικαιολογήσουμε έτσι μεγάλες ανισότητες σε εισόδημα και πλούτο και σίγουρα δεν μπορούμε να δικαιολογήσουμε το υψηλό επίπεδο οικονομικής ανισότητας που παρατηρούμε σήμερα, ούτε καν το επίπεδο ανισότητας που επικρατούσε στις Ηνωμένες Πολιτείες και σε άλλες αναπτυγμένες οικονομίες αμέσως μετά τον πόλεμο».

και εάν διαλέγεται με αυτές), όπως είναι η «πειρωτική» φιλοσοφική παράδοση.

Σε αυτό το ιδιαίτερο πεδίο η μεγάλη αντιπαράθεση ήταν ανάμεσα στην προσπάθεια του Τζον Ρολς να υποστηρίξει τη συμβατότητα του αιτήματος της ισότητας και της ελευθερίας μέσα από μια αναδιανεμητική δικαιοσύνη που αποδέχεται τις ανισότητες μόνο όταν προσπαθούν να ευνοήσουν τους λιγότερο ευνοημένους, ένα αίτημα που ο Ρολς σαφώς θεωρούσε ασύμβατο με έναν laissez-faire καπιταλισμό, και την έμφαση του Ρόμπερτ Νόζικ στην ασυμβατότητα ελευθερίας και ισότητας και σε ένα μινιμαλιστικό κράτος.

Από τις ξεχωριστές συνεισφορές σε αυτή τη συζήτηση που συνεχίζεται εδώ και δεκαετίες είναι αυτή του Τ. Μ. Σκάνλον, ενός από τους πιο σημαντικούς σύγχρονους ηθικούς φιλοσόφους. Με αφηρητά μια τοποθέτηση που αναφέρεται στην παράδοση του κοινωνικού συμβολαίου, ο Σκάνλον θεωρεί ότι το σημαντικό στοιχείο στις ηθικές κρίσεις μας είναι οι λόγοι που δίνουμε για αυτές έτσι ώστε μια δικαιολογημένη κρίση να είναι αυτή που έλλογα οι άλλοι άνθρωποι δεν θα την απέρριπταν. Αυτό είναι εμφανές και στο πώς αντιμετωπίζει τη σημασία των ερωτημάτων για την ισότητα και την ανισότητα στο βιβλίο του «Γιατί η ανισότητα μας αφορά όλους»; που κυκλοφόρησε πολύ πρόσφατα από τις εκδόσεις Πατάκη σε πολύ καλή μετάφραση του Κωνσταντίνου Ζουμπουλάκη και ένα ιδιαίτερα καταπονητικό επίμητρο του καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών Γρηγόρη Μολύβα.

Ηθικά επιλήψιμο

Στηριζόμενο σε διαλέξεις, με αποφυγή της φιλοσοφικής ιδιολέκτου και συχνές αναφορές στην εμπειρική πραγματικότητα το βιβλίο του Σκάνλον δεν στέκεται τόσο στις επιπτώσεις της ανισότητας όσο στους λόγους που θα

SHUTTERSTOCK

πρέπει να μας κάνουν να θεωρήσουμε ηθικά επιλήψιμη την ανισότητα. Η ιδιαιτερότητα της προσέγγισής του είναι ότι αποδέχεται τόσο έναν πλουραλισμό μορφών ανισότητας που πρέπει να μας απασχολήσουν (σε σχέση με το εισόδημα, τη φυλή, το φύλο, έως την πολιτική επιρροή) όσο και έναν πλουραλισμό λόγων ενάντια στην ανισότητα. Επιμένει έτσι ότι το «σωρευτικό αποτέλεσμα αυτών των αλληλοεπικαλυπτόμενων λόγων να αντιτάσσεται κανείς στην ανισότητα δίνει προτεραιότητα σε όσους βρίσκονται στη δεινότερη θέση» και άρα δικαιολογεί ισχυρά εξισωτικές πολιτικές, όπως είναι η υποστήριξη της φορολόγησης των εισοδημάτων που είναι ιδιαίτερα υψηλά. Σε αυτό το πλαίσιο επιμένει ότι απέχουμε από το να έχουμε πετύχει την ισότητα ουσιαστικών ευκαιριών για όλους, ενώ ασκεί κριτική στις ιδέες περί επάξιας αμοιβής που συχνά χρησιμοποιούνται για τη δικαιολόγηση ανισοτήτων. Γι' αυτό υπογραμμίζει ότι η ισότητα των ευκαιριών δεν σημαίνει μόνο διαδικαστική ακριβοδικία αλλά και αυτό που ορίζει ως «ουσιαστική ευκαιρία», που σημαίνει ότι ο καθένας πρέπει να έχει πρόσβαση την απαιτούμενη εκπαίδευση και κατάρτιση προκειμένου να καθίσταται κατάλληλος προς επιλογή υποψήφιος. Αναδεικνύει, συνάμα, τη σημασία της πολιτικής ακριβοδικίας, δηλαδή της απαίτησης να έχουν όλοι οι πολίτες ίση επιρροή στα πολιτικά πράγματα.

ΕΚΤΟΣ ΟΡΙΩΝ